

Posudek na disertační práci

Název práce: Vizuální reinterpretace národní identity ve veřejném prostoru Mexika

Autorka: Magdalena Haakenstad Koháková

S velkým zájmem jsem si přečetl disertační práci Mgr. Haakenstad Kohákové, v níž se pokouší postihnout hlavní rysy vizuální (re-)interpretace mexické národní identity napříč časem. Je to velmi ambiciózní cíl a svým rozsahem a mírou detailu se jedná o monumentální dílo. Nalézt při tak velkém záběru optimální kompromis mezi podrobností na straně jedné a schopností syntézy a zobecnění na straně druhé není snadné, ale myslím, že se to autorce vcelku podařilo, byť ne vždy a všude. Nejprve bych proto vyzdvihl silné stránky a přínosy posuzované práce a následně bych zmínil některé slabiny, resp. nedořešené či opomenuté problémy.

Za jednoznačnou přednost práce považuji skutečnost, že je založena na dlouhodobém a opakovaném pobytu v terénu, rozsáhlém výzkumu (pozorování, rozhovory) a výborné znalosti místních reálií. Při čtení je vidět, že autorka ví, o čem píše, a že práce není založena na povrchní návštěvě analyzovaného území a kompilaci ze sekundárních zdrojů, jak tomu mnohdy bývá. Díky tomuto přístupu autorka shromáždila obrovské množství empirického materiálu „z první ruky“, který může sloužit jako významný zdroj informací pro další výzkumníky zabývající se vizuální kulturou Mexika.

Za velmi podnětné také považuji zaměření práce na vizuální stránku současného mexického nacionalismu. Ne že by se jiní autoři vizualitou identity nezabývali, ale přece jen zmapování různých podob současného mexického nacionalismu umožňuje lépe pochopit, jak jsou hegemonické vizuální diskurzy přijímány a reinterpretovány různými částmi společnosti a jak se vizuální symboly státu mohou stát zbraněmi v rukou marginalizovaných a slabých.

Konečně, cenné rovněž je zasazení současných vizuálních projevů mexického nacionalismu do kontextu jeho historického vývoje, počínaje předkolumbovskými kulturami přes koloniální období a boje za nezávislost až po 20. století. Bez tohoto kontextu by čtenář neznalý mexických reálií jen obtížně chápal symboly užívané v dílech dnešních *graffiteros*.

Ačkoliv má práce jasné přednosti, musím zmínit i některé její slabiny. Ty sice v celkové bilanci silné stránky práce nezastiňují, nicméně dobrý dojem z práce poněkud oslabují a autorka by jim měla věnovat pozornost jak u obhajoby, tak zejména pokud uvažuje o publikování práce či některých jejích částí.

Jako první bych zmínil koncepci úvodní kapitoly. Očekával jsem standardní strukturu v podobě nastínění tématu, stanovení cílů práce, popř. výzkumných otázek, a představení struktury práce. Místo toho autorka začíná metodami, pokračuje teorií a v samém závěru teprve

přestavuje hypotézy a cíle. Jinými slovy, čtenář musí přečíst třicet stran textu, než se dozví, proč by si měl práci vůbec přečíst.

U disertační práce bych rovněž očekával, že jak teorie, tak metody budou mít své vlastní robustní kapitoly, v nichž doktorand prokáže, že se orientuje v teorii a metodologii své disciplíny a že je schopen je dále kriticky rozvíjet. Teorie je v této práci představena jen stručně a v obecné rovině a je to spíše formou hesel (nacionalismus, identita, veřejný prostor) než v podobě kritické diskuze opírající se o klíčová díla a výzkumy věnující se vizualitě nacionalismu. Gellner a Anderson nepochybně přispěli výrazně k formování teorie nacionalismu jako takové, ale k vizualitě (mexického) nacionalismu toho mnoho říci nemohou, stejně tak jako citovaní Habermas a Arendtová ve vztahu k mexickému veřejnému prostoru. Bylo přece publikováno bezpočetné množství výzkumů vizuality nacionalismu v různých částech světa a očekával bych, že kritická reflexe těchto výzkumů bude tvořit hlavní náplň teoretické kapitoly.

Část věnovaná metodám je ještě slabší, neboť pouze popisuje, jak výzkum probíhal, a téměř zcela postrádá kritickou reflexi použitých metod a etiky výzkumu. Současná antropologie je metodologicky i eticky velmi citlivá disciplína a autorka by měla prokázat, že se v této oblasti orientuje a je si vědoma problematičnosti antropologického výzkumu a jeho následné prezentace. Očekával bych, že nosným zdrojem metodologické inspirace bude vizuální antropologie, ale práce z této subdisciplíny autorka cituje minimálně. Ve skutečnosti k analýze diskutovaných vizuálních děl přistupuje intuitivně a tato analýza je pak netransparentní. Potenciálně vhodné metody (kritické) diskurzivní analýzy ani obsahové analýzy nejsou diskutovány. Chybí rovněž reflexe výběru vzorku (maleb, respondentů), což pak vede spíše k reprodukování stereotypů zobrazování mexické identity (Coatlicue, Ixmiquilpan, Los Tres Grandes atd.), resp. zahrnutí určité výseče vizuálních reprezentací, o níž nevíme, jak reprezentativní vlastně v reálné mexické krajině je (tj. jaký podíl jednotlivé druhy reprezentací představují např. v kontextu vybraného města nebo čtvrti).

Ve výběru respondentů ostatně spatřuji další velkou slabinu, neboť rozhovory byly vedeny prakticky jen s tvůrci nástěnných maleb, kteří představují ve společnosti velmi malou a ne zrovna typickou skupinu. Nebyly vedeny rozhovory s kolemjdoucími, místními obyvateli ani majiteli budov. Nedožíváme se tedy nic o recepci pouličního umění u široké veřejnosti ani o reálné efektivitě státních vizuálních reprezentací.

Co se obrazů týče, snad jen s výjimkou *Día de los Muertos* zůstal stranou tzv. banální nacionalismus – tj. vizuální reprezentace národní identity v každodenním životě běžných lidí. Nástěnné malby, které autorka dokumentuje, tvoří z velké části lidé, kteří se tím živí. Co ale majitel autodílny či obchodu nebo třeba stavebník, který si svépomocí nebo komerčně ozdobí dům? Jak vnímají a jak vizualizují *lo mexicano* oni?

A konečně, autorka se zaměřila především na statické vizuální reprezentace (malby), což samo o sobě není špatně a na hezkou práci by to stačilo. Občas ale nesystémově zmiňuje některé vybrané dynamické reprezentace a performance a tím znehledňuje situaci, neboť se vedle

sebe dostávají jablka a hrušky a ještě navíc jen někdy a někde. Mi osobně připadá performovaná vizualita, resp. vizualita nahlížená optikou performativity, mnohem zajímavější než analýza statických obrazů, ale pokud by autorka tuto optiku skutečně zvolit chtěla, musela by tak učinit systematicky na všech místech a ve všech dobách. Pak by se nám otevřelo mnohem širší a bohatší pole zkoumání, které nerozděluje společnost na aktivní tvůrce (stát, *graffiteros*) a pasivní příjemce (běžní lidé), ale přiznává každému člověku roli v tvorbě obrazu (už jen tím, že si jej všimne či kolem projde, popř. se zapojí do nějakého tance, festivalu, stavby atd.). Vedle oslav nezávislosti a jízdy *monster cars* by se měly objevit tance konkvisty a „divadla konverze“, okázalá veřejná procesí a slavnosti v koloniální i předkolumbovské době, lidové karnevaly nebo třeba soudobá performance mexictví v divadle či na americko-mexické hranici (viz např. *Edgerton – Theaters of Conversion*, *Harris – Aztecs, Moors and Christians*, *Curcio-Nagy and Curcio – The great festivals of colonial Mexico City*, *Ullman – Performing the nation*, *Gutiérrez – Performing Mexicanidad* apod.).

Alternativně, a i to je možná cesta, se autorka mohla zaměřit pouze na performanci vizuality v současném Mexiku a kapitoly věnované historii sloučit do jediné. Pak by zbyl prostor jít v současnosti do větší hloubky i šířky a prozkoumat různé podoby vyjadřování mexické národní identity v různých vrstvách a skupinách. Ve své současné podobě disertace věnuje značné úsilí na shrnutí něčeho, co je dobře známé, na úkor toho, o čem víme jen velice málo.

Konečně, stanovení hypotéz u kvalitativně pojaté práce je přede odsouzeno k neúspěchu. Nejen že autorčiny „hypotézy“ ve skutečnosti ani skutečnými hypotézami nejsou, ale i kdyby byly formulovány správně a testovat šly, nebylo by to vzhledem ke kvalitativní povaze výzkumu možné. Hypotézy lze úspěšně použít u výzkumů předpokládajících statistické testy. U kvalitativních výzkumů testování hypotéz možné není, a proto je vhodné si pouze klást výzkumné otázky.

Kromě výše uvedených koncepčních výhrad zmiňuji již jen na okraj, že v textu se vyskytuje řada nepřesných překladů, anachronismů či faktografických chyb, zejména v souvislosti s předkolumbovským a koloniálním obdobím, občas ale také v souvislosti s 20. stoletím. Za všechny uvedu např. použití jmen *Tlaloc* a *Quetzalcoatl* pro teotihuacánské reliéfy (ani nevíme, jakým jazykem Teotihuacánci mluvili, natož jak říkali svým bohům a zda o nich smýšleli podobně jako o nějakých 900 let později Aztékové), *Tonantzin* v nahuatlu znamená „Naše ctěná matka“ (To- naše, nan- – matka, -tzin honorifikační přípona), nikoliv „Naše paní v modrých sukních“, Aztékové zcela jistě nepředpověděli na 20. léta 16. století konec slunce, nýbrž konec jednoho kalendářního cyklu, Cortés se zcela jistě neprohlásil za Quetzalcoatla, součástí koloniálních „klášterů“ (tj. *conventos*, často spíše misijní kostely než kláštery) nebyly nemocnice ale *hospitales*, což byly ve své době všeobecné zaopatřovací ústavy (dnešní nemocnice, sirotčince, domovy důchodců, azylové domy atd.), *El Grito de Dolores* by bylo vhodnější přeložit jako Výkřik z Dolores (tj. jednorázový akt) než Křik z Dolores (tj. trvajícím akt), jméno *Paseo de la Reforma* neodkazuje na nějaké reformy ale na tzv. Reformní válku v polovině 19. st., Siqueiros nenechal zavraždit Trockého (pouze se o to neúspěšně pokusil), EZLN by bylo vhodnější přeložit jako Zapatistická armáda národního osvobození (jaký je

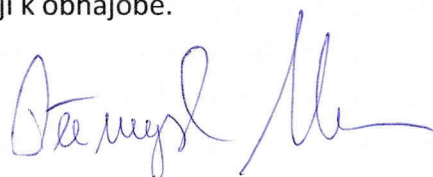
ostatně i zaužívaný český úzus) atd. Toto nejsou zásadní chyby a v tak obrovském množství dat, jmen a událostí se určitá opomenutí nevyhnutelně vloudí. Je ale třeba o nich vědět a příště se jim vyvarovat.

Na závěr bych rád vznesl pár dotazů. Autorka prezentuje současné *graffiteros* jako umělce, kteří reinterpretovali tradiční symboly, aktualizují je a začleňují je do nových kontextů. Když se ale na jejich umění podíváme v širším kontextu kontinuit vizuální reprezentace mexické národní identity, lze říci, že státní hegemonické pojetí identity bylo nakonec přece jen úspěšné? Je zápasník *lucha libre* v masce jaguára vzpourou proti jednostrannému diskurzu mexického národa nebo spíše důkazem o jeho přijetí a internalizaci? Není totiž nic přirozeného ani „mexického“ na zobrazování jaguára, je to jen volba ovlivněná národní indoktrinací, která byla zjevně úspěšná i v případě „rebelantských“ *graffiteros*.

Autorka rovněž považuje mexické *graffiteros* za projev „hlubokého Mexika“ Bonfila Batally. Je tomu ale skutečně tak? Bonfil Batalla kritizoval především to, že „... vědomí mexických indiánů, jejich postoje a představy jsou dále popírány a nahlíženy jako nepopsaný papír, na který si všichni přivlastňují právo a povinnost psát své vlastní vzkazy“ (Bonfil Batalla 1987, 183). Nedělají autorčini *graffiteros* totéž tím, že si přivlastňují domorodé symboly a malují je po zdech? Jak to vnímají obyvatelé domorodých vesnic? Jak vizualizují svou (mexickou) identitu oni? A z druhé strany – jak vnímají díla *graffiteros* voliči PRI či PAN? Autorka neskrývá své sympatie k současnému prezidentu, do nějž vkládá značné naděje směrem k pluralizaci země. Jako vědkyně by se ale měla od těchto osobních sympatií oprostit a předem nevyklouzat z okruhu svých respondentů ty, kteří zrovna nemalují kojoty na zdi. Mexičtí indiáni dnes navěť netvoří ani desetinu všech obyvatel Mexika. I kdyby je autorka zahrнула do svého výzkumu (což neudělala), stále platí, že pokud chceme porozumět sociální realitě, je třeba zkoumat i těch zbývajících 90%.

Navzdory výše uvedenému vnímám práci celkově kladně a uvedené připomínky беру spíše jako přátelské podněty do další badatelské činnosti. V českém kontextu se rozhodně jedná o dílo cenné, které přináší velké množství zajímavého empirického materiálu a potenciálně užitečné interpretace a inspirace. Práci proto doporučuji k obhajobě.

Pražmo, 2. dubna 2020

PhDr. Přemysl Mácha, Ph.D.

Etnologický ústav AV ČR, v.v.i.

Veveří 97

60200 Brno

Tel.: 737314312

Email: macha@eu.cas.cz